

SAVAŞTA FİGÜRANA ROL ÇALDIRMAK: 'ÖTEKİ'NİN EKSPANINDAN SAVAŞI İZLEMEK

Şebnem ÇAĞLAR*

Abstract

The reality is the first victim whenever a war begins. The information bombing filtered from the reality makes us be insensitive and consider the event to be normal.

Up to now, the West made its hyperreality in its wars and spread it all over the world. However, during the operation in Afghanistan, the first time we have had the information about the war from "the other's voice", The Arab Satellite Channel, Al Jazeera Satellite Channel.

.....

Savaş içinde acıyı, ölümü barındıran yıkıcı, yok edici, telafisi mümkün olmayan kayıplar doğurur. Savaş, tabiatı itibarıyla dramatik bir insani deneyimdir çünkü ulusların ölümleriyle kaderi üzerinde söz sahibidir.

---

* Araş.Gör., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

1871 Osmanlı-Rus Savaşı, dünya basın tarihinde bir muhabir tarafından savaş alanından aktarılan ilk savaş olarak bilinir. 1991 Körfez Savaşı ve 2001 Afganistan'ın bombalanması ise hepimizin yüksek iletişim teknolojileri sayesinde savaşı bulduğumuz yerden izleyebildiğimiz, dünyanın tanık olduğu savaşlardır. Görüntü bombardımanı ve enformasyon sağanağında boğulan bizler aslında bu yoğunluk içinde sadece haberdar olmamız istenen konulardan, istenilen çerçevede haberdar ediliyoruz; en önemli boyuta değil, duygularımızı en çabuk uyaran boyuta odaklanıyoruz. Bize kurgu olarak sunulan gerçeklik, yeni bir gerçeklik sunuyor. Hem de gerçekten daha gerçek bir gerçeklik.

Fransız düşünür Jean Baudrillard, iki gerçeklik biçimi olduğunu söylüyor. Yaşadığımız fiziki gerçeklik ve medya yoluyla üretilen hiper gerçeklik. Hiper gerçeklik çoğu zaman yaşadığımız fiziki gerçekliğin yerini alır. Yani medyatik gerçeklik fiziki gerçeklikten daha gerçek konuma geçer. Hayatımızdaki gerçekler ise yok olmuştur. Bu hiper gerçekliktir. Artık gerçeklik, gerçekten bile daha gerçektir. ¹

Bunu gerçeğin gerçekten daha gerçekmiş gibi görüldüğü ve yakalanması ya da algılanması çok güç, çok gizli ve çok kurnazca çekilmiş çizgiler aracılığıyla görmek mümkündür. Bütün iletişim ve enformasyon araçlarının görevi (konuşmalar, canlı

---

¹ Christopher Horrocks, Çeviri: Kaan H.Ökten, Baudrillard ve Milenyum, Everest Yayınları, İstanbul, 2000, s:6.

yayınlar, sinema, dürüst televizyonculuk vs.) bu gerçeği ya da bu haddinden fazla gerçek olanı üretmektir.²

Gerçekten de, insanları hayatın sıkıntılarından uzaklaştırabilmek için en uyduruk şeylerin bile, yerine göre olumlu, yerine göre olumsuz anlamlar üretebilmek amacıyla abartılarak, yüceltilerek, mitleştirilerek takdim edildiği bir zaman diliminde; kurmaca, hayali gerçeklikler, geçici hazlar ve dolayısıyla sahte-kutsallar, kutsallıklar ve efsaneler üretmekle yükümlü, kutsanan, kutsallaştırılan tüm bu işleri yapabilmek için insan-üstü bir aktör, manipülatör ve medyatör rolü üstlenen kişilerin marifetleriyle yaşadığımız gerçeklerin cilalanarak ambalajlanarak, paketlenerek bambaşka şeylere dönüştürüldüğü; asıl gerçek olarak sunulduğu, kısacası her şeyin “pornografikleştirildiği”; yani “seyirlik bir malzeme”ye; keyifli türlü hazlar veren bir maceraya tahvil edildiği bir çağda yaşıyoruz.³

Sanal gerçeklik, elektronik aletler kullanılarak gerçek hayat olaylarının, bizi oturma odasını terketme zorunda bırakmaksızın canlandırılmasıdır.⁴

Televizyonda izlediğimiz haber bültenlerinde izleyicilerin gördüklerine inanması gerekiyor. Olayı içindeymiş gibi izliyorlar. Yayınlananlar bir gerçeğe katılma biçimiymiş gibi veriliyor. Aslında kurgu yapılıyor. Orada bir sürü makine, montaj, bir dizi kısıtlayıcı

2 Jean Baudrillard, Çeviri: Oğuz Adanır, Sessiz Yiğınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s:58.

3 Yusuf Kaplan, “Pornografik bir film izlediniz”, <http://www.yenisafak.com/arsiv/1999/kasim/20/yazarlar/ykaplan>.

4 W.Lance Bennett, Politik İllüzyon ve Medya, Çeviren: Seyfi Say, Nehir Yayınları, İstanbul, 2000,s:30.

unsurun varlığı gözardı ediliyor. Buna, Marie-Jose Mondzain "balkon etkisi"⁵ diyor.

İzleyici dünyayı penceresinden olduğu gibi görüldüğünü sanıyor, herşey öyle sanması için düzenleniyor.

Görselliğin inandırıcı gücünü kullanan televizyon, insanları sindiriyor, etkiliyor, görüntüye boğuyor ve böylesine teknolojik yeteneklerle donanmış bir sistemin yalan söyleyemeyeceğine inandırıyor.

Televizyon yalınlık gerektiren bir medya aracıdır. Dolayısıyla yapılan her aşırı bilgilendirme, neredeyse otomatik olarak, o konuda bilgi yoksunluğunu da getirir. Anında aktarılan ve bir çağlayan gibi boşalan -çoğu kez içi boş- haberler, televizyon izleyicisini aşırı uyarır, onda haber aldığı, bilgilendiği duygusu uyandırır.⁶ 1970'lerde yayımlanan Jerry Mander'in "Televizyonu Ortadan Kaldırmak İçin Dört Gerekçe" adlı kitabında da televizyon için; televizyon gözleri bozar, televizyon zekanızı geriletir, televizyon sizi toplumdandan koparır, televizyon sizi gerçeklerden uzaklaştırır⁷ cümlesi yer almaktadır.

Savaşta gerçeklik

Bir Amerikalı, Birinci Dünya Savaşı sırasında şunları söylemiştir: "Bir savaş patladığında ilk kurban her zaman gerçektir."

---

5 Ragıp Duran, *Burası Dünya Polis Radyosu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s:26.

6 Ignacio Ramonet, *Türkçesi: Aykut Derman, Medyanın Zorbalığı*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000, s:133.

7 Ragıp Duran, a.g.e., s:29.

Savaşlar döneminde alınan tedbirler sebebiyle, düz ve sade gerçekler yerine “yamultulmuş gerçekleri” okura sunuyor. Yüzlerle hatta binlerle ifade edilen muhabir görev alıyor. Hayatlarını tehlikeye atarak ihtilaf bölgelerine gidiyorlar ancak sonuç değişmiyor. Artık ustalaşmış basın sözcüleri, savaş gerekçesi ardına sığınıp kendilerinden sadakat bekliyorlar ve psikolojik savaş uzmanları tarafından üretilmiş haberleri çoğaltmaları için onlara iletiyor. Savaş mahalindeki gazeteciler tam bir sürü halinde hareket ediyorlar. Aynı otelde kalıyorlar, aynı kaynaklar tarafından besleniyor ve yazıp söyledikleri çok dikkatle izleniyor. Kendileri için çizilen sınırın dışına çıkmaya kalkanların başına gelmeyen kalmıyor.⁸

1980'lerde İran-İrak Savaşı başladığında bütün gazeteciler Bağdat'ta tek bir otelde tutuluyor, dışarı çıkmaları tehlikeli görüldüğü için buna izin verilmiyordu. Teleksle yazı göndermeleri serbestti, ancak Iraklı yetkililer bütün haberleşmeyi kontrolleri altında tutuyorlardı. Müdahalelere uymayan gazeteci anında sınır dışı ediliyordu. Irak ordularının başarısı ve İran'ın sivil hedefleri bombalandığı haberler dışındakilere izin verilmiyordu.

İngiltere'nin 1982'de Arjantin'e ait Falkland adalarına gerçekleştirdiği çıkarma İngiliz medya tarihçileri tarafından medyanın en sıkı denetlediği savaş olarak niteleniyor. İngiliz medyasının ordunun propaganda aracı olarak kullanıldığı savaş, sadece İngiliz gazetecilerin izlemesine izin verilmişti. Savaşı, İngiliz savaş gemilerinden denetim altında izleyebilen muhabirlerin bütün

⁸ Taha Kıvanç, “Bugünü iki yıl önce okuyorsunuz”, <http://www.yenisafak.com.tr/tkivanc.html>.

haberleri, önce gemideki merkezi haber havuzunda toplanıyor, inceleniyor ve içlerinden uygun bulunanlar askeriyenin iletişim olanakları (faks, telsiz v.s.) ile Londra'ya ulaştırılıyordu.

1991 Körfez Savaşı'nda da uygulanan havuz sistemini eleştiren NBC televizyonunun muhabiri Brad Willis "Havuz askeri operasyonların güvenliği bahanesiyle bir kontrol mekanizmasından başka bir şey değildi. Pek çok gazeteci havuzun haber yaymak değil, haber vermemek için oluşturulmuş bir sansür organizasyonu olduğu görüşündeydi." demiştir.⁹

Sonuçta gerçeklere ulaştığını zanneden kamuoyu, medyanın hipergerçekliğine maruz kalıyor.

Bu durum 1991 Körfez Savaşı'nda da farklı değildi. Gece karanlıkta havai fişekler gibi uçuşan füzeler bize Hollywood filmlerini andıracak şekilde sunuldu. Savaş var evet! Ama yıkıcı, yakıcı etkisi yok. Bütün bunların sonucunda sadece gördüğümüz (gösterilen) petrole bulanmış bir karabatak (ki o bile gerçek değildi: "Körfez Savaşı'nda petrole bulanmış kuş fotoğrafının yıllar önce bir reklam afişi için New York'ta Madison Square'deki bir reklam ajansı tarafından hazırlandığını da aylar sonra öğrenebildik.¹⁰ Savaş boyunca bir tek bile Iraklı ceset gösterilmedi, bu konuda herhangi bir haber de verilmedi. Savaş bittiğinde ise 400 bini aşkın Iraklının öldüğü duyuldu.

Afganistan hareketinde her zamanki gibi, ABD füze saldırılarıyla ilgili ilk haberler "kurtarmayı" planladığımız ülkede masum insanların ölmek üzere olduklarından en ufak bir şekilde

⁹ Nurdoğan Rigel, *Rüya Körleşmesi*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s:280.
¹⁰ Nurdoğan Rigel, *Kağıt Kaplanlar*, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s:50.

bile bahsetmiyordu. Taliban'ın, Kabil'de 30 kişinin öldüğüyle ilgili haberi ister doğru ister yalan olsun, biz gazeteciler gerçekten de bombalarımızın masumların değil, sadece suçluların üzerine düştüğüne inanıyor muyuz? 11

Gerçeklerden arındırılarak verilen enformasyon bombardımanı, bizi duygusuzlaştırarak, olayı kanıksamamızı sağlıyor. Öyle ki, Körfez Savaşı'nı 24 saat kesintisiz veren CNN'i, günlük rutin işlerimiz bittiğinde sanki bir diziyeye kaldığımız yerden devam etmek için açıp izledik.

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'ya düzenlenen terörist saldırı ile yıkılan ikiz kulelerin yıkılış görüntüleri, üzerine müzik döşenmiş şekilde Fox News kanalı tarafından haberlerinde arka plan olarak verildi.

Şimdiye kadar Batı savaşlarında kendi hipergerçekliğini kurguladı, uyguladı, dünyaya dağıttı. Ancak Afganistan hareketinde ilk defa karşısına "ötekinin sesi", iletişim teknolojisinin de küreselleşmesinin sonucu olarak çıkmıştı. Bu da El Cezire Arap Uydu Televizyon Kanalıydı.

Adını Arapça "yanımda" kelimesinden alan El Cezire Televizyon kanalı Nokia Kyocera Receiver'lerinden ve Hot Bird uydusundan dijital yayın yapmaktadır. BBC ilkelerini uygulayarak yayın yapan El Cezire 1996 yılında Katar Emirliği'nin İngiltere'de eğitim görmüş olan şeyhi Hamid bin Halife el-Tani tarafından demokratik açılımları desteklemek amacıyla teşvik edilip kurulmuş özel bir haber kanalıdır. Bir Arap televizyonu olan El Cezire

11 Robert Fisk, "Savaşın Retorik Sisinde Kaybolmak", <http://www.ntvmsnbc.com/news/111588.asp>.

tarafsızlığını da olabildiğince korumaya çalışıyor. Örneğin, Filistin sorununda İsrail tarafının da görüşlerini sık sık ekrana getirmesiyle biliniyor.

İzleyicilerine Orta Asya'nın sansürsüz haberlerini ve politik olayların serbest yorumlarını veren ilk Arap televizyon kanalı olan El Cezire; İsrail liderleri ile röportaja yer vererek, izleyicilerin bu programlara katılıp Arap rejimini eleştirme ve seks, poligami, politik ahlaksızlık gibi tabu olan konularda tartışma imkanı sağlıyor. ¹²

El Cezire'nin Washington büro şefi Hafez Al Mizrahi, El Cezire'nin Arap dünyasının CNN'i olarak adlandırıldığını, ancak haber toplama açısından CNN'i değil BBC'yi örnek aldığını söylüyor. ¹³

Orta Asya'da yirmi sene muhabirlik yapan, New York Times, The Washington Post, The Financial Times, Al Hayat, Al Ahram, Le Monde Gazetelerinde yazan gazeteci Lamis Andoni, El Cezire'nin Katar'ın haritadaki yerini belirlediğini ve bölgenin rolünü, önemini artırdığını söylüyor. ¹⁴

Afganistan'a ABD tarafından yapılan harekatta Kabil'de muhabir ve büro bulundurabilen, Afganistan'dan yayın yapabilen tek televizyon kanalı El Cezire.

Körfez Savaşı'nda yıldızı parlayan CNN bile Afganistan içindeki gelişmeleri El Cezire'ye bağlanarak alabiliyor. CNN, El Cezire ile bir exclusivity (münhasıran yayınlarını ilk yayınlama)

12 Tamara Straus, "The CNN of The Arab World", <http://www.alternet.org/story.html?StoryID=11811>, p:1.

13 Danny Schechter, "Human Rights Day: Media Rights and Responsibilities", <http://www.alternet.org/story.html?StoryID=12088>, p:2.

14 Straus Tamara, a.g.m.p:2-3.

anlaşması yaparak Katar Televizyonunun yayınlarını naklen ve ilk kullanma hakkını satın aldı. Ama diğer global televizyonların bu anlaşmayı pek kaale almaması nedeniyle etkili olamadı.¹⁵

El Cezire bir Arap televizyon olmasına karşın, yönetici ve muhabirlerinin çoğu BBC kökenli olan bir Televizyon kanalıdır.

El Cezire televizyonu sadece yerine getirdiği gazetecilik işlevi açısından değil, aynı zamanda Batı ve Doğu arasındaki “sembolik bir denge eşitlemesi”ne işaret etmesi, Batı araçlarına denk ancak “İslam dünyası merkezli ulus-üstü bir siyasallaşma aracı” olması açısından da önemli. CNN’in Körfez Savaşı’nda oynadığı rolü, Afganistan’da El Cezire oynuyor. Afganistan’dan gelen haber ve görüntüler tekeli durumunda.¹⁶

Gazetecilere en çok değer veren, sansür uygulanmayan ilk savaş Vietnam Savaşı, televizyonla izleyicilere aktarılan ilk savaş Kore Savaşı, ilk kez 24 saat canlı yayınlı tüm dünyaya verilen savaş Körfez Savaşı ve doğulu bir televizyonu ana haber kaynağı olarak kullanan ilk savaş Afganistan hareketidir.

Kaynakça

- BAUDRİLLARD Jean, Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu”, Çev: Oğuz Adanır, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAYRAMOĞLU Ali, “El Cezire”,
<http://www.sabah.com.tr/sabah/2001/10/09/yazarlar/yazarlar09.htm>

¹⁵ “Ne Arap Ne De CNN, Sadece Televizyon: El Cezire”,

<http://www.medyakronik.com/guncel/glomedy01.asp>.

¹⁶ Ali Bayramoğlu, “El Cezire”,

<http://www.sabah.com.tr/sabah/2001/10/09/yazarlar/yazarlar9.htm>

- BENNETT W.Lance, Politik İllüzyon ve Medya, Çev: Seyfi Say, Nehir Yayınları, İstanbul, 2000.
- DURAN Ragıp, Burası Dünya Polis Radyosu!, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- FİSK Robert, "Savaşın Retorik Sisinde Kaybolmak", <http://www.ntvmsnbc.com/news/111588.asp>.
- HORROCKS Christopher, Baudrillard ve Milenyum, Çev: Kaan H. Ökten, Everest Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN Yusuf, "Pornografik Bir Film İzlediniz", <http://www.yenisafak.com/arsiv/1999/kasim/20/yazarlar/ykaplan>.
- KIVANÇ Taha, "Bugünü İki Yıl Önce Okuyorsunuz", <http://www.yenisafak.com.tr/tkivanc.html>.
- RAMANET Ignacio, Medyanın Zorbalığı, Çev: Aykut Derman, Om Yayınevi, İstanbul, 2000.
- RİGEL Nurdoğan, Kağıt Kaplanlar, Der Yayınları, İstanbul, 1993.
- RİGEL Nurdoğan, Rüya Körleşmesi, Der Yayınları, İstanbul, 2000.
- SCHECHTER Danny, "Human Rights Day: Media Rights and Responsibilities", <http://www.alternet.org/story.html?StoryID=12088p:2>.
- STRAUS Tamara, "The CNN of The Arab World", <http://www.alternet.org/story.html?storyID11811,p:1>
- , "Ne Arap Ne De CNN Sadece Televizyon: El Cezire", <http://www.medyakronik.com/guncel/glomedy01.asp>